

Op uw woord, o Leven van ons leven, werpen wij het doodskleed af!

C.C. den Hertog

Johannes 11:1-53

Een aantal jaren geleden zond de EO een programma uit onder de titel ‘Kaarten op tafel’. Diverse bekende Nederlanders waren te gast en zij kregen een serie kaarten voorgehouden, waar zij uit mochten kiezen. Op de getrokken kaarten stonden vragen die zij vervolgens moesten beantwoorden. In één van de uitzendingen was Mark Dik te gast. Op één van de kaarten die hij trok, stond de volgende vraag: ‘Als jij God was, wat zou je dan doen?’ Even viel er een stilte, maar toen kwam het antwoord: ‘Ik zou me iets vaker hebben laten zien en iets meer van me hebben laten merken, zodat meer mensen zouden geloven.’ Het is een ietwat romantische gedachte die ook op catechisaties en in gesprekken wel naar voren komt: wie in Jezus’ tijd leefde, zag de dingen tenminste gebeuren en had daarom een voorsprong als het aankomt op de mogelijkheid te geloven.

Wie met dergelijke gedachten in het hoofd de evangeliën leest, zal zichzelf weliswaar een aantal keren herkennen in de personen die rondom Jezus in beeld komen, maar op het beslissende moment waarop Jezus naar het kruis gaat, vindt hij nauwelijks omstanders om zich mee te identificeren. Onder het kruis wordt weinig geloof gevonden – men joelt of men vlucht in verwarring. Het is een manier van lezen waarmee men zonder het te beseffen zich bijna immuun maakt voor de radicale boodschap die in het evangelie tot ons komt. Bij het lezen van Johannes 11 moeten de raadsels dan wel het grootst worden: het laatste en indrukwekkendste van de zeven tekenen die Johannes ons vertelt – de opwekking van Lazarus –, loopt niet uit op een massale toeloop naar Jezus, maar op het besluit van de Joodse Raad om Jezus te doden. De opwekking van Lazarus komt Jezus op een doodsvonnis te staan.

Aangezien de veroordeling van Jezus zo duidelijk een reactie is op wat Hij zojuist gedaan heeft, is het van belang om helder voor ogen te hebben wat er nu precies gebeurt bij de opwekking van Lazarus. Het is het zevende van de tekenen die Johannes aan zijn hoorders vertelt. Hij heeft zorgvuldig geselecteerd welke tekenen hij zou beschrijven ‘opdat gij gelooft, dat Jezus is de Christus, de Zoon van God, en opdat gij, gelovende, het leven hebt in zijn naam’ (20:31). De tekenen werken toe naar een climax en steeds duidelijker blijken zij niet zozeer demonstraties van Jezus’ kunnen als wel gevisualiseerde preken. Zeker bij het teken dat direct voorafgaat aan de opwekking van Lazarus. Dat is de genezing van de blindgeborene. Aan het einde vragen Farizeeën dan ook aan Jezus:

Zijn wij soms ook blind? (9:40). Zij voelen scherp aan dat zij in dit teken aangesproken worden.

Maar ook al bij het broodwonder in Johannes 6 is duidelijk geworden dat dit teken een oproep in zich bergt, een preek, namelijk om de spijs te zoeken die niet vergaat (6:27). In dat verband klinken uit Jezus' mond de scherpe woorden: 'tenzij gij het vlees van de Zoon des mensen eet en zijn bloed drinkt, hebt gij geen leven in uzelf' (6:53). Het ging niet maar om het brood van de dag ervoor! Aan het einde van het hoofdstuk trekken velen dan ook de conclusie: 'Deze rede is hard; wie kan haar aanhoren?' (6:60). De tekenen en woorden van Jezus treffen de toeschouwers en hoorders op een gevoelig punt. Jezus valt hen (en ons) niet bij in de gedachte dat het met ons mensen wel meevalt en dat we eigenlijk allemaal wel van goeden wille zijn. Men hoort het goed en daarom roepen deze tekenen en woorden van Jezus irritatie op. Al twee keer voor het besluit om Jezus te doden lezen we dat er gepoogd werd Jezus te stenigen (8:59, 10:31.39), maar dat Hij ontkwam. Wanneer we dit in het achterhoofd hebben bij het opslaan van hoofdstuk 11, beseffen we dat ook bij dit teken meer aan de hand is. Ook hier preekt Jezus. Wat is de inhoud van de preek?

Jezus heeft zich teruggetrokken. En op dat veilige adres bereikt Hem het bericht van Lazarus' ziekte. Jezus wacht. In de ogen van de omstanders wacht Hij te lang. Als Hij aankomt bij Bethanië is Lazarus al gestorven en begraven. 'Het ver-weg zijn van Jezus betekent voor zijn vrienden dood en ondergang' (H.-J. Iwand, *Predigtmeditationen I*, 659). Maar heel helder is dat de dingen Jezus niet overvallen, integendeel: Hij neemt ze in dienst. Niet iedereen ziet dat. Kijk maar naar het onbegrip, de wanhoop en het onuitgesproken verwijt waarmee Marta nadert tot Jezus. Zij had zoveel verwacht toen Lazarus ziek op bed lag. Maar nu ligt er een feit waar zelfs Jezus een grens zal moeten erkennen. Lazarus is gestorven en ligt in zijn graf – de geur van bederf en ontbinding hangt al om hem heen.

Te midden van de radeloosheid en het verdriet van de zussen klinken Jezus' woorden, maar ze landen nauwelijks. Marta denkt dat Jezus spreekt over de opstanding op de jongste dag en Maria protesteert als Jezus opdracht geeft de steen opzij te schuiven. Als lezer houd je de adem in: Jezus heeft al enkele malen gezegd dat deze gebeurtenissen zullen uitlopen op het zichtbaar worden van de heerlijkheid Gods (11:4.40). En dat is een zeer pregnant begrip in het johanneïsche spreken! 'Het woord "verheerlijken" is voor Johannes de aanduiding van het totale heilswerk van Jezus. Van dat heilswerk vormde het kruis evenwel het beslissende middelpunt' (J.P. Versteeg, *Evangelie in vier-voud*, 121). De heerlijkheid waarover Jezus spreekt duidt dus niet enkel op het teken van Lazarus' opwekking, maar wijst al aan wat ten gevolge hiervan zal gebeuren. Dit teken zal Jezus aan het kruis brengen en zo zal Hij verheerlijkt worden.

Daarmee krijgt het teken van Lazarus' opwekking iets van een prolepsis. Jezus' gang naar Jeruzalem, naar het kruis, heeft geen ander doel dan dit: doden te doen leven. De

vrucht van Jezus' werk die hier al even zichtbaar wordt, onthult zo iets van de heerlijkheid die bij het kruis verborgen lijkt. Maar het is meer dan een duiding vooraf. Het is tegelijk een zichtbaar maken van hoe het evangelie ons aantreft en wat daarmee de noodzaak is van Jezus' weg naar het kruis: 'De gelovige is niet anders dan Lazarus in zijn graf. De roep die van Jezus uitgaat, roept niet een slecht, een mislukt of een geremd levende tot zijn eigenlijke, zijn ware leven, maar hij roept uit de dood tot het leven' (H.-J. Iwand, *Predigtmeditationen I*, 663). Ook Hofius wijst in zijn uitleg van dit gedeelte deze lijn aan: 'In deze zinnen gaat het over de *geestelijk* doden – over die mensen dus, die zonder verhouding tot de levende God leven en daarom in hun aardse leven reeds aan de eeuwige dood vervallen zijn. Uit deze dood worden zij door de stem van de Zoon van God weggeroepen. Hij opent hun oren en maakt hen tot gelovigen, die in het geloof het eeuwige leven hebben' (O. Hofius, 'Die Auferweckung des Lazarus. Joh 11,1-44 als Zeugnis narrativer Christologie' in: idem, *Exegetische Studien*, 44).

Het leven is daar waar de stem van Jezus gehoord wordt midden in de dood. En waar die stem gehoorzaamd – en dat is: geloofd - wordt. Dat was immers wat Jezus Marta gevraagd had: 'Ik ben de Opstanding en het Leven, wie in Mij gelooft, zal leven, ook al is hij gestorven, en een ieder, die leeft en in Mij gelooft, zal in eeuwigheid niet sterven; gelooft gij dat?' (11:25vv.). De dode Lazarus gehoorzaamt het levendmakende woord van Jezus – en komt zijn graf uit. In Johannes 6 had Jezus gezegd: '*Gij* hebt geen leven in uzelf'. Die woorden krijgen hier een bevrijdend antwoord: '*Ik* ben de Opstanding en het leven'. En dat woord krijgt bovendien een treffende illustratie: Lazarus stinkt al, in het graf is enkel ontbinding. De geest van de overledene die – naar men meende – drie dagen in de buurt van het lichaam bleef in de hoop terug te kunnen keren, is op de vierde dag weg. De Lazarus die Jezus aantreft is in staat van ontbinding en de opwekking van Lazarus is dan ook weinig anders dan een *creatio ex nihilo*.

Dit zicht op de opwekking van Lazarus helpt om iets te begrijpen van het plan om Jezus te doden. Jezus verricht dit teken – of kan ik beter zeggen: houdt deze preek? – onder de rook van de Tempel, onder de ogen van de leidlieden van het volk. En zoals zij de genezing van de blindgeborene goed begrepen hadden, zo begrijpen zij ook wat Jezus hun hier zegt. De vroomheid van de vrome mens wordt getroffen en onthuld als het maskeren van de eigen dood. Dat doet pijn. Niet alleen bij hen overigens! Ook vandaag loopt hier – in de leer aangaande de mens en diens mogelijkheden - de waterscheiding tussen vrijzinnigheid en orthodoxie (vrij naar Noordmans). Het punt van het ongelooft is niet – zoals in de woorden van Mark Dik werd gesuggereerd - dat Jezus te weinig getoond heeft wie Hij is en wat Hij geeft. Het punt is veeleer dat Hij nu juist dit getoond heeft! En dan hebben mensen de duisternis liever dan het licht.

De Raad hoort in dit teken niet de roep van Jezus ook tot hen, maar ziet slechts de gevaren die dreigen van de kant van de Romeinen (11:47v.). Ze laten zich daarmee in de kaart kijken: ze denken in termen van 'macht'. Hier gaat het om politiek, een broos evenwicht in stand houden. En kennelijk speelt de HERE God dan ook niet werkelijk

meer een rol in de overwegingen: je hebt dit machtsblok en dat. Dat God zelf zijn volk komt zoeken in de gestalte van zijn Messias - kennelijk is men dat vergeten. Waar de Raad aarzelt, heeft Kajafas in zijn binnenzak de concepttekst van het besluit al bij zich: Jezus moet sterven, want het is beter dat één mens sterft voor het volk en niet het gehele volk verloren gaat. Het is opmerkelijk dat in zijn woorden die twee geladen begrippen voor volk (*laos* en *ethnos*, waarbij *laos* ziet op het unieke van Israël, de roeping en *ethnos* de term is waarmee de volkeren worden aangeduid) door elkaar lopen. Het rechte zicht op Israëls roeping ontbreekt Kajafas kennelijk. Zijn raad is ingegeven door een vorm van nationalisme, die het volk-zijn van Israël anders fundeert. Hij redt het er niet mee: straks wordt de Tempel verwoest en het volk verstrooid over de aarde.

Ondertussen kan Johannes niet nalaten op te merken dat de woorden van Kajafas meer waar zijn dan hij zelf in de gaten heeft. Onwillekeurig denk je aan wat Jozef tegen zijn broers zegt aan het einde van Genesis: ‘Gij hebt wel kwaad tegen mij gedacht, maar God heeft dat ten goede gedacht, ten einde te doen, zoals heden het geval is: een groot volk in het leven te behouden’ (Gen.50:20). Kajafas redt het er niet mee, zo schreef ik hierboven. Hij is vergeten wat het eigene is van het volk van God (*laos theou*) zijn. Maar dat betekent nog niet dat God het ook vergeet. Dwars door het ongeloof en de opstand heen is Hij – juist door zijn eigen Zoon te geven - bezig zijn volk bijeen te vergaderen en in stand te houden. En niet alleen dat. De verbreding naar de volkeren komt binnen beeld en de belofte van Jesaja 56:8 gaat in vervulling: de verstrooide kinderen Gods worden bijeen gebracht om volk van God (*laos theou*) te zijn. Het is voor dit volk dat het sterven van Jezus tot heil zal zijn.

Bewust aanvaardt Jezus deze weg. Van meet af aan is helder dat de reis naar Bethanië op Jezus’ arrestatie zal uitlopen – en Hij gaat. De gebeurtenissen van Johannes 11 duiden het gebeuren van kruis en opstanding van tevoren al in het licht van het heil. Daarom meen ik dat Hofius terecht dit hoofdstuk aanduidt als een ‘Zeugnis narrativer Christologie’. Eén opmerkelijke trek dient dan nog wel onze aandacht te hebben. Als Jezus tot de leerlingen zegt dat Hij gaat, spreekt Hij de volgende woorden: ‘Lazarus is gestorven, en het verblijdt Mij om u, dat Ik daar niet geweest ben, opdat gij tot *geloof* komt’ (11:14vv.). En als Jezus bij Bethanië met Marta spreekt, volgt op zijn woord ‘Ik ben de opstanding en het leven’ een vraag: ‘*gelooft* gij dat?’ (11:26). Met andere woorden: deze Christologie is veel meer dan een beschrijving van Persoon en Werk van Jezus Christus. De lezers worden voor de vraag gesteld van het geloof. Wat is dat geloof? Het begint bij zijn woord dat een levendmakend (Lazarus!) woord is. Het geloof neemt vervolgens de gestalte aan van gehoorzaamheid aan dat woord. Daarmee is het een prijsgeven van eigen gedachten (maar Here, de lijkluucht!) en prognoses, en een toevertrouwen aan zijn oordeel. Bovendien is het een instemmen met het oordeel over ons leven buiten Christus: het is dood. Maar vooral is het een dankbaar zijn voor de weg die Jezus hier gaat, voor zijn woord dat klinkt in onze dood. Er is kracht in zijn woord.

Bij het schrijven van deze meditatie moest ik steeds denken aan het slot van de berijming van Psalm 119. Tegen de achtergrond van wat naar voren is gebracht, komen de woorden op ongedachte wijze tot spreken:

Geef leven aan mijn ziel, wees Gij mijn lied,
geef dat ik eeuwig U mag toebehoren.
Onthoud mij uw getuigenissen niet.
Ik was een schaap en had de weg verloren.
Zoek, HEER, uw knecht. Ik hoor wat Gij gebiedt.
Gij hebt mij immers tot uw dienst verkoren.